

МЕДІАЕКОЛОГІЯ

Бюлетень Інституту екології масової інформації ЛНУ імені
Івана Франка

Число №2.Грудень-Січень 2000-2001

**ОСЕРДЯ ЕКОЛОГІЧНОГО
РУХУ МАЄ БУТИ
ПЕРЕНЕСЕНЕ В
НООСФЕРУ**

C.2

«... мені здавалось, що традиційна екологія охоче розтягне свої межі... і включить сферу, насичену текстами, думками, іміджами, які зрештою керують поведінкою мільярдів людей».

**ІНФОРМАЦІЙНІ
«ПРОТИГАЗИ» МЕДІА-
ГРАМОТНОСТІ
ЗАМІСТЬ ПРИДАТНОГО
ДЛЯ ЖИТТЯ МЕДІА-
ДОВКІЛЛЯ**

C.3

«Людина електронної епохи, електронна людина втрачає своє тіло і разом з ним відчуття ідентичності. Вона має імідж, але не тіло. Ця людина відчайдушно шукає своє коріння. І насильство - одна з маніфестацій цих пошуків ідентичності».

**Sapines contra Lupus
ТЕЛЕНАСИЛЬСТВО**

C.7

"Якщо американське кіно у часи депресії допомагало вижити нашим людям, то ваше кіно пропонує навпаки - лише смерть..."

ОСЕРЕДДЯ ЕКОЛОГІЧНОГО РУХУ МАЄ БУТИ ПЕРЕНЕСЕНЕ В НООСФЕРУ

Як би там не було, але саме в особливостях ноосфери можна знайти ключ до розв'язання найбільших екологічних проблем. Справа не так у тих чи інших природоохоронних законах, і не у тому, що войовничі загони Грін Пісу надто малі. Корінь - у тій структурі цінностей, яка склалася у ноосфері. Треба зазначити, що ця структура дестабілізована багатьма чинниками. І ця критична нестабільність переноситься на інші сфери, завдаючи їм не виправної шкоди.

Що маємо на увазі, коли ведемо мову про дестабілізуючі чинники? Назву для прикладу лише два з них, до речі, споріднених між собою. Це - реклама і пропаганда. Нема потреби нагадувати про масштаб цих інформаційних потоків у ноосфері, про їх всюдисущість і величезний гіпнотичний вплив на свідомість людей. Якщо ми бачимо все нові і нові випробовування атомної зброї, то, зрозуміло, що перевагу тут надали ідеологічним концептам над екологічними. Так само, як і з рекламою — цією машиною бажань, що спонукає нас до радикального гедонізму та нестримного, майже лихоманкового споживання. На жаль якість ноосфери досі була такою, що поведінка людей скеровувалась, здебільшого, на руйнування довкілля.

Екологічний рух в цих умовах нагадує мені людину, яка бореться однією рукою за порятунок окремих поросят, а другою — з усіх сил стимулює попит на свинину.

Переконаний, що ніякі закони не допоможуть (хоч і вони потрібні), доки ми не запустимо в ноосферу нові концепти, які змогли би сприяти нейтралізації інформаційних потоків пропаганди і реклами та стабілізувати ноосферу. Згодом ми висловимо свої міркування щодо таких концептів, усвідомлюючи проте, що їх відбір та ефективність залежатиме від колективних зусиль.

Отже, з цього погляду, осереддя екологічного руху мало би бути перенесене в ноосферу. На початку мені здавалось, що традиційна екологія охоче розтягне свої межі і включить до сфери своїх інтересів ще одну сферу. Сферу, насичену текстами, думками, іміджами, які, зрештою, керують поведінкою мільярдів людей. У залежності від структури цієї нової сфери поведінка людства спрямовується або на порятунок природи, або, навпаки, на її нищення.

А тому з подивом зустрічав зятате небажання традиційних екологів розширити межі до кордонів найновішої сфери - ноосфери. Адже говорять екологи не тільки про атмосферне, але й акустичне забруднення наших міст транспортом чи надто голосною музикою в громадських місцях, яка не всім

до вподоби. Звідси — один крок до змістового наповнення інформаційних потоків. Тобто того, що говорять, виконують, показують. Чи це високе мистецтво, а чи порнографія або насильство. Проте, виявляється, зась. Перехід від форми до змісту, від шуму до осмисленої інформації є ніби тією негласною межею, яку не наважуються переступити традиційні екологи.

На відміну, скажімо, від медіаекологів, про Північноамериканську асоціацію яких ми розповідали в попередньому

ІНФОРМАЦІЙНІ «ПРОТИГАЗИ» МЕДІА-ГРАМОТНОСТІ ЗАМІСТЬ ПРИДАТНОГО ДЛЯ ЖИТТЯ МЕДІА-ДОВ1 (або деякі сумніви щодо *media literacy*)

Борис ПОТЯТИНИК

«Як вижити в агресивному інформаційному середовищі». Як на мене, кращу назву годі й було придумати для розмови за круглим столом, що її проводила у листопаді у Львівській Богословській Академії Наталка Габор - керівник проекту медіа-грамотності Інституту екології масової інформації (за найактивнішої участі Інституту релігії та суспільства і віце-ректора ЛБА Мирослава Мариновича).

Запропонована назва вдало відображає основне завдання медіа-грамотності на Заході, зокрема у США: оснастити підлітків чимось на кшталт індивідуальних засобів безпеки. Тут напливають асоціації з протигазами, які одягають за умов несприятливого атмосферного довкілля. Хоча йдеться про інше. Дітей вчать критично сприймати медіа, бачити комерційні мотиви позаду насильницьких чи порнографічних сюжетів, аналізувати і подумки деконструювати екранний чи друкований продукт. Цілі серії спеціальних відеофільмів, тренінгів і програм розроблено західними центрами медіа-грамотності для того, щоб прищепити юному поколінню «інформаційний імунітет».

Здавалося б нам варто лише скопіювати всі ці програми, перекласти українською і запустити в наші школи та вузи, злегка адаптувавши до місцевих умов. Отже все йде як слід, за винятком одного. Мені не до вподоби акцент на «індивідуальних заходах безпеки». Натомість важливішим є інше питання: як зробити так, щоби відпала потреба в «інформаційних протигазках»? Цебто як змінити саме інформаційне довкілля в бік меншої агресивності?

Наразі в Західній Європі і США у цьому напрямі працюють так звані групи

тиску, які, наприклад, пікетують деякі телекомпанії, що зловживають ;
насильницькими сюжетами, їхня діяльність поки що не надто результативна, хоч і

-4-

не позбавлена перспективи. Проте нашої, зайнятій проблемами елементарного виживання, країні тепер, здається, не до цього.

Вже не згадую того, що якісне поліпшення інформаційного довкілля - ноосфери - неможливе без внутрішньої трансформації самої людини. Ця найновіша сфера планети тому й позначена цим терміном грецького походження (ноос - розум), що пов'язана з мисленням, психікою homo sapiens, точніше — з домінуючими особливостями психічної активності людства. Проте, з іншого боку, ноосфера може бути подібною до попередніх сфер - атмо- чи біосфери. Подібною у своїй об'єктивній логіці розвитку, незалежній від суб'єктивних бажань якогось індивіда чи групи людей. Втім це - тема окремої і складної розмови. Сьогодні ж зупинимося на майже очевидних суперечностях.

1. Упродовж останніх семи років у США (найбільшому в світі продуцентів насильницької відеопродукції) йде спад злочинності. Під час візиту до Лос-Анджелеського центру медіа-грамотності у березні 2000 року я поставив керівникові цієї інституції Елізабет Томан таке запитання: «Чи пов'язуєте ви спад злочинності бодай частково з діяльністю активістів media literacy?» Відповідь була негативною. Отже за спад злочинності «відповідальні» інші чинники, наприклад, економічний бум.

2. Навіть у середовищі психологів нема цілковитої ясності щодо негативного впливу насильства і порнографії. Скажімо деякі дослідження засвідчують, що порнографія умиряє надміру агресивних суб'єктів. Так само впливають на них і насильницькі фільми, тобто в підсумку маємо зменшення агресивного настрою, психічну розрядку.

3. Інтерес до насильства має глибоке психологічне коріння, що засвідчено найдавнішими міфами і казками.

Вам, напевно, траплялися люди, які при перегляді насильницьких трилерів чи фільмів жахів відчують щось на кшталт катарсису, емоційної розрядки. Стівен Кінг якось написав огляд мистецтва жахів — щоб показати й підтвердити переваги звичайного нормального життя над збоченням і у такий спосіб допомогти людям впоратися з існуючими страхами. Англійський автор Куїв Баркер (для його творів «Книги крові», «Гра у прокляття» властиве поєднання жахів, містики, садизму

і порнографії) вважав, що така література задовільняє важливу суспільну потребу: «У народу існує апетит на такі речі, а всі апетити цілком здорових людей — явище цілком здорове. І навпаки, притлумлення потягу до споглядання крові, смерті, видається мені дещо хворобливим...»

Тепер трохи філософії. Нинішні апологети насильства та агресії посилаються на Геракліта, який вважав «ворожнечу матір 'юречей». Будь-який предмет, істота,

-5-

думка розтягнуті поміж двома межами — буттям і небуттям, життям і смертю, наявністю і відсутністю, притяганням і відштовхуванням, подібністю і відмінністю і т.д. Ці протилежності ворожі одна одній, їх присутність наповнює * реальність внутрішнім драматизмом, динамікою, силою і печаллю. Тому агресія — '•- засадничий принцип буття. Звідси неважко провести ниточки яку всесвіт, так і всередину атома, в таємницю нуклеарної зброї. «Насильство настільки глибоке явище, що в ньому раціональна індивідуальність щезає, поступаючись надособовому архетипові. Функції ката і жертви, як і взаємне тяжіння статей, перевищують індивідуальне. Проте ліберальна система, відкидаючи культ романтичного героя і стаючи на захист обивателя-ідіота, торгаша, дискредитує агресію. Жертва', висунула свої претензії на тотальну безпеку, захист від агресії, як найвищий етичний імператив. Лінія «природного права», починаючи від Руссо, призначена для захисту жертви. Агресія стала сприйматися, як зло». (Дугина А. Суб'єкт без границь. Элементы 1996. N7. С. 3-6.)

«Коли агресія — життя, то мир — смерть. Ми воюємо проти пасивності, сльоти, щоб людство не згасло остаточно» - стверджує один з естрадних кумирів молоді в Росії Егор Летов. Він вважає, що «кривава армія змете вавилонську цивілізацію і через нову глобальну революцію створить нову справжню людину...» (Элементы. 1996. С.46-47).

Загалом, прийнято нарікати на екранне насильство, продюзоване в надрах Голлівуду. Та не забуваймо, що насильницькі видовища мають довгу традицію в західній культурі. Взяти хоча б Інквізицію, за вироками якої упродовж близько 500 років (за різними і дуже відмінними оцінками) було страчено від 1 до 10млн. осіб, переважно через спалення живцем на вогнищах. Не секрет, що для більшості добродішних громадян ці страти були передусім видовищем, яке й облаштовувалось відповідно: спеціальні костюми, факельні походи тощо.

З іншого боку, насильством переповнені чимало текстів, які прийнято шанувати як класичні. Скористаюся фронтовою поезією Олеся Гончара. Вірш «Атака»: «Скрегоче залізом округа, Смертю повітря фурчить. Я знаю той ступінь напруги, Коли вже ніщо не страшить.

Святе божевілля атаки В тобі поглинає все. Через яри і байраки Незнавана сила несе.

Немає ні рідних ні любих, Нема ні жалю ні тривоги. Байдужим стаєш до згуби, Могутнім стаєш, як Бог.» (Олесь Гончар. Твори: У 6т. Т. 1. К.: Дніпро, 1978. С. 81.) А ось відомий опис «бенкету у Лисянці» Тараса Шевченка: «Не милують, карають завзяті. Як смерть люта, не вважають на літа, на вроду шляхтяночки й жидівочки.

Тече крову воду. Ні каліка, ані старий, ні мала дитина, Не остались, - не вблагали лихої години. Всі полягли, всі покотом, ні душі живої Шляхетської й жидівської. А пожар...»

Завершити цей перелік цитат можна було б промовистим «Рядком з літопису» Галини Гордасевич: «В той год не було на Русі Ні мору, ні глоду, І домовилися князі усі Хоч до якогось ладу. І гарно було молодим у весільній одежі, І як в небо здіймався дим, то від вогнища — не від пожежі. І вчасно посіяв сівач, і яблуня квітувала, І мати спекла калач — Родину нагодувала. І радісно їй було: з муки ж бо, а не з полови! А муж як сідав у сідло, то хіба що на лови. І знак біди не звисав з темного неба нічного, 1 чернець в манускрипт записав: «Сей год не було нічого». (Галина Гордасевич. Рядок з літопису//Дзвін. 1997. N1. С. 57.)

-6-

4. На семінарі згадувалось, що однією із суттєвих перепон на шляху медіа-грамотності є «бажання казки». Не хочеться чути пояснень, що, мовляв, вас експлуатують, на вас заробляють, не хочеться руйнувати фільм якимись

аналітичними методами осмислення, «бажання казки» переважає. На завершення подамо цитату з інтерв'ю ініціатора медіа-екології Маршала Маклюєна (одного з останніх в його житті): «Людина електронної епохи, електронна людина втрачає своє тіло і разом з ним відчуття ідентичності. Вона має імідж, але не тіло. Ця людина відчайдушно шукає своє коріння. І насильство - одна з маніфестацій цих пошуків ідентичності».*

А втім, ми забігаємо наперед у своїх сумнівах. Україна поки що лише проходить фазу первинного усвідомлення проблеми. І для цього етапу характерними є матеріали на кшталт поданої вище статті М. Веклика. Такі матеріали

можна умовно назвати «б'ємо на сполох».

*Marshall McLuhan's interview. Washington Post, May 15, 1977, p. H1.

-7-

Sapines contra Lupus Теленасильство

Михайло ВЕКЛИК

Асоціація "Ж.А.Р."

З анотації перед черговим показом фільму - цього разу (05.12.2000) це було "Фуфло" (Росія) - презентерка "Імперії кіно" Ольга Сумська розповіла про одного американського режисера, який так прокоментував власні враження від перегляду цього фільму: "Якщо наше **[американське]** кіно **у часи депресії** допомагало вижити нашим людям, то ваше [російське] кіно пропонує навпаки — лише смерть..." "До цих слів нічого додати", - завершила свій виступ Сумська. Заради збереження доброї репутації (своїї і каналу) презентерка сором'язливо замовкла: вона не могла більше ані вихвалити незугарний фільм, ані виправдовуватися за його показ на

**"... Завтра ми зустрінемося
знову,
щоб стати свідками смерті
і не однієї!.."**

**Ольга Сумська. "Імперія кіно".
"Студія "1+1". – 22:40.
4 грудня 2000 р.**

"1+1". Та могла б додати хоча б: "Дітям до... перегляд заборонений", або принаймні "не рекомендований", адже прокатні права на усі легально здобуті фільми зараз відповідно маркуються. Чому ж ми не зустрічаємо тих маркувань ані в газетних анонсах, ані в самому телевізійному ефірі? І ще одне запитання: навіщо такий популярний і нібито шанований український національний телеканал, як "Студія "1+1", демонструє відверто і неприховано насильницькі, бандитські і смертоносні фільми, серед яких "Фуфло" ще досить непогане? Про яку боротьбу за рейтинги йде мова, якщо в результаті деградує телеаудиторія?

Власники каналів і програмісти телебачення роблять нам ведмежу послугу, дійсно дивуючи і вражаючи (на жаль лише у негативному значенні цих слів) нібито "культовими", без лапок модними, насправді ж наділеними якимось хворобливим естетичним смаком і часто позбавленими будь-яких мистецьких цінностей фільмами. Картинами, а тим паче шедеврами, ці твори ніхто не називає. Ну хіба що голос за кадром у телевізійних анонсах. Ці фільми не отримують нагород ні у Європі, ні в Америці. Але вони знаходять собі чудове пристановище у "совкових" (адже, погодьтесь, ми все ще живемо у "совку", що є зменшувально-пестливим синонімом СРСР) ефірах СНД, звідки хапають нас, сумирних глядачів, за горло щупальцями усіх телеканалів. Так відбувається планомірне зомбування (подекуди й у наказовій формі, як-от, джінгл-перебивка на "Нашому радіо": "Слухаю і скоряюсь!") homo sovieticus і перетворення її на нову, жорстоку істоту -homo lupus, та аж ніяк не на homo sapiens чи то пак homo novus. Шанси стати "людиною розумною" падають із кожною наступною серією усіляких "бандитських петербургів", "агентів національної безпеки", "ментів", "попелюшок", "кам'єнських" та "маросейок". Натомість вхід до нашої з вами печери аборигенів пост-радянського демімонду стає усе вужчим, він пропускає усе менше світла цивілізованості і культури. Звідси і наше феноменальне суспільне явище - "клептократія".

За таких обставин, щоправда, усе яскравіше виглядають спроби культурного спротиву "останніх з могікан" непсевдоеліти сірячинному маскульту. Але попри цю одномоментну яскравість, більш-менш пристойного багаття з того не виходить: поодинокі носії культуродайного вогню (інституції чи окремі особистості) лише ледь жевріють на загальному попелищі суспільної деградації і деструкції. А необхідні гучні "походи зі смолоскипами", потрібне щось на кшталт контрзомбування, аби перевести вектор нашого прийдешнього із площини занепаду у площину бодай найменшого, але розвитку, прогресу, поступу. Інакше ареал нашого ні, навіть не залюднення, бо homo homini lupus est, а радше заселення перетвориться незабаром на загальну, знову ж таки, не братську, а вовчу "могілу невідомого дегенерата".

І це була б цілком природна розв'язка для сюжету, що виписується і вимальовується на наших очах сьогодні - на зламі тисячоліть. Адже сучасні підлітки і молодь, врешті-решт, переситяться телевізійним насильством і, озброївшись усіма методами бандитських паскудств, що ними так рясніють наші екрани, вийдуть на вулицю... І вони уже виходять. Вони поряд з нами. Ріжуть, стріляють, грабують, гвалтують — напрямки, без найменшого докору сумління. Ім'я їм — легіон. І лише Слово Боже, слово добра, любові і співчуття може зупинити цю широку ходу носіїв зла, ненависті й агресії. Тож говоримо про це ВГОЛОС!

Інститут екології масової інформації планує випустити

збірник статей з медіаекології. Просимо подавати статті

до 28 лютого 2001 року. Тел.: 79-47-64; 33-40-48.

E-mail: ekomedia@franko.lviv.ua